

Посполитої: згідно з конституцією всі жителі цього краю отримують однакові права, а воєводи відповідних воєводств зобов'язані всебічно підтримувати господарську і культурну діяльність лише місцевого польського населення.

Як бачимо, державно-політичний статус Галичини був вирішений в сторону Другої Речі Посполитої. Хоча українське населення до кінця відстоювало своє право на створення окремої держави, проте Антанта це не взяла до уваги. В результаті польська анексія перетворилася на право володіння Східною Галичиною [6, с.45-46].

Отже, українське питання було одним з найважчих у політиці центральних європейських держав наприкінці першої світової війни. Таке становище було зумовлено високою чисельністю українського населення, яке компактно проживало на власній етнографічній території, національною свідомістю та небажанням урядових та польських політичних структур вирішити цю суперечливу проблему. Концепції розв'язання українського питання, що існували в польській політичній думці ще задовго до створення незалежної Польської держави, схилилися до двох основних: інкорпораційної, яку відстоював національно-демократичний табір і федералістської, прихильниками якої був Юзеф Пілсудський та його оточення. Всі вони обгрунтовували претензії на галицькі землі й відрізнялися між собою лише засобами досягнення цілей. Вивчення документальних матеріалів дає можливість стверджувати, те що, українська проблема загалом розглядалася на Паризькій мирній конференції як частина загальноросійської. Це було пов'язано із поширенням більшовизму, саме тому західні держави готові були допомагати будь-яким державам які ставали на бік створення антибільшовицької коаліції.

Джерела та література

1. Айненкель А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми // Україна-Польща: важкі питання. Матеріали міжнародного семінару істориків «Українсько-польські відносини в 1918 – 1947рр» – Варшава, 22-24 травня, 1997. – Варшава, 1998. – С. 141-154.
2. Васюта І. Селянський рух на Західній Україні в 1919 – 1939 рр. – Л.: Вид-во Львівського університету, 1971. – 222 с.
3. Васюта І. Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918–1939). – Л.: Вища школа, 1978. – 192 с.
4. Верига В. І. Визвольні змагання в Україні 1914-1923 рр.: У 2-х т.: Т. 1. – Л.: Місіонер, 1998. – 524 с.
5. Комар В. Політика Польщі щодо українців Галичини (1919-1930): основні напрямки та етапи // Галичина. – 2001. – №5-6. – С.67-80.
6. Корнійчук Л.Я. Становище трудящого селянства західних областей України під владою панської Польщі (1920 – 1939) – К.: Вид-во Академії наук УРСР, 1957. – 71 с.
7. Красівський О. Я. Галичина в першій чверті ХХ ст.: Проблеми польсько-українських відносин. – Л.: Вид-во ЛФУАДУ, 2000. – 416 с.
8. Красівський О. Я. Східна Галичина і Польща в 1918 – 1923 рр. Проблеми взаємовідносин. – К.:УАДУ, 1998. – 302 с.
9. Макарчук С.А. Этносоциальное развитие и национальные отношения на западноукраинских землях в период империализма. – Л.: Вища школа, 1983. – 254 с.
10. Нагачевська З. Освітня політика Польщі й українське громадське дошкілля Галичини (1920-1939 рр.) // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ столітті. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 207-210.
11. Сливка Ю.Ю. Борьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення. – К.: Наукова думка, 1973. – 252 с.

УДК 94:315.362(477) , «196/198»

О. Гуменюк

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА СРСР ПРО ШЛЮБ ТА СІМ'Ю: УКРАЇНЬСЬКА СКЛАДОВА

У статті аналізується історичний розвиток радянського шлюбного законодавства, визначаються його основні складові елементи та особливості впровадження в життя суспільства.

Ключові слова: шлюб, сім'я, СРСР, законодавство, сімейна історія, побут, сімейний кодекс УРСР.

This article analyzes the historical development of the Soviet marriage legislation determined by its main components and features of the implementation in society.

Keywords: marriage, the family, the USSR, legal system, a family history, mode of life, the Family Code of the Ukrainian SSR

Якщо спочатку сімейна історія зосереджувалася на історії домогосподарства і демографічних змінах, то з другої половини 1970 -х років проблематика досліджень розширилася за рахунок питань внутрішньосімейних відносин і взаємозв'язку між нуклеарною сім'єю і більш широкою спорідненою групою. У другій половині вісімдесятих років сімейна історія стала набувати комплексного характеру, тобто шлюб став розглядатися як процес формування сім'ї, народження і виховання дітей - як процес внутрішньої її перебудови, а старіння і смерть її членів - як особливої стадії розвитку сім'ї. Одночасно розгорнулося дослідження вибору членами родини «стратегії поведінки, прийняття тих чи інших рішень, для чого довелося звернутися до аналізу панівних культурних цінностей і уявлень. У результаті сім'я постала як своєрідне перехрестя соціальних, економічних, політичних і власне демографічних процесів. Більше того, і сама вона розглядається як якийсь «процес».

Важливою складовою сімейної історії були і залишаються активні методологічні пошуки. Американська дослідниця Т. Хейрвен виділила наступні аспекти сімейної історії: спорідненість, «життєвий шлях», сімейні стратегії, вплив сім'ї на процес соціальних змін.[17] Сюди можна додати гендерні аспекти історії сім'ї, а також крос-культурний і міжнаціональний компонент. Однак на основі сімейної історії найбільшою мірою вплинула концепція «життєвого шляху», яка змусила вчених перейти від простого аналізу різних сфер життя сім'ї до глибокої інтерпретації сімейних змін. Підхід з точки зору життєвого шляху зрушив акценти на дослідження життєвих переходів індивіда і сім'ї, які визначаються як змінами в сімейному статусі і супутніх йому ролях, так і віковими структурами: початок навчання і закінчення школи, початок і кінець роботи, міграції і повернення додому, шлюби та облаштування свого домогосподарства, виховання дітей, перехід в категорію бабусь та дідусяв.

Проблемою дослідження сімейної історії, яку дослідники частково відносять до історії повсякденності, окреслені наукові доробки таких дослідників як О. Улода [15], А. Вишневіського [3,7], А. Волкова [5], О. Коляструк [10], С. Куделко [11], Г. Васильчука [2], В. Головка [6], Т. Журженко [8], О.Боряк [1], О. Вільшанської [4]. У зазначених працях порушуються різноманітні аспекти формування та функціонування повсякдення радянського населення, особливостей його сімейного побуту. Однак питання еволюції та функцій української радянської сім'ї потребують подальшого вивчення.

Гасло «Міцна сім'я - міцна держава!» «міцно входить в арсенал офіційної радянської пропаганди. Очевидно, що влада командно- адміністративними методами намагалася спертися на сім'ю у встановленні тотального контролю над повсякденним життям людей. В радянський період відбулося переосмислення різноманітних аспектів сімейно-шлюбних відносин і в першу чергу це було пов'язано з введенням нової нормативно-правової бази, на якій власне і згуртована була основа радянської сім'ї. Декрет Раднаркомом України «Про громадянський шлюб і про ведення книг запису актів громадянського стану» від 20 лютого 1919 р. скасував церковний шлюб, який до революції був панівною формою, і проголосив, що в УРСР визнаватимуться в майбутньому обов'язковими шлюби, зареєстровані в органах РАЦС [13 с.132].

Декретом від 20 лютого 1919р. були визначені основні умови вступу в шлюб. Перш за все, це - принцип свободи і добровільності шлюбу, перелік підстав до вступу в шлюб, зняття релігійних обмежень для вступу в шлюб. Надавши вирішального значення обов'язковій державній реєстрації шлюбу, Декрет від 20 лютого 1919 р. нічого не зазначав про фактичний шлюб. Водночас він прирівнював церковні шлюби, укладені до видання Декрету, до зареєстрованих цивільних шлюбів. Він містив норми, які регламентували такі правові наслідки розлучення: при розірванні шлюбу за взаємною згодою подружжя зобов'язані були вказати в поданій заяві, які прізвища будуть носити розведене подружжя і їхні діти, а при односторонній заяві розведені подружжя поверталися до своїх дошлюбних прізвищ; прізвище дитині визначав суд, куди подружжя могли звертатися щодо цього; всі інші питання, пов'язані з розірванням шлюбу, вирішувались угодою між подружжям у формі нотаріального або домашнього договору, а у разі спору між ними - народним судом.

Перші декрети УРСР про шлюб і його розірвання проголосили дійсно демократичні принципи, які потім розвинулися в чітку і послідовну систему інститутів сімейного права, були першим кроком на шляху створення сімейного права України. В основу першого сімейного кодексу України - Кодексу законів про акти громадянського стану, про сім'ю та опіку - були покладені принципи перших декретів України «Про шлюб» та «Про розлучення». Кодекс вирішував і ряд питань, що раніше не були регламентовані декретами. Цей Кодекс практично був переробленим російським Кодексом 1918 р. У Кодексі України детально

було розроблене положення про рівність майнових і особистих прав подружжя, встановлювався обмежений строком обов'язок подружжя утримувати одне одного після розлучення. За батьками визнавали рівні права і обов'язки щодо дітей. Запроваджувався інститут позбавлення батьків їхніх прав [14 с.156].

У двадцятих роках в УРСР розпочався процес подальшого удосконалення сімейного законодавства. Так, у 1923 р. виникла потреба переглянути регулювання деяких питань сімейно-шлюбних відносин, у зв'язку з чим 30 травня 1926 р. був прийнятий Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб. Кодекс 1926 р. повністю урівняв позашлюбних дітей із шлюбними, досить детально регламентуючи порядок встановлення батьківства щодо позашлюбних дітей. Цікаво, що абсолютна більшість українських джерел, базуючись на російськомовних виданнях, подавала назву цього Кодексу як «Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану». В оригінальному ж українському тексті назва цього Кодексу була інша - «Кодекс законів про родину, опіку, подружжя та акти громадянського стану». Слова «сім'я» та «шлюб» у ньому взагалі не використовувалися. У Кодексі використовувалися такі слова та словосполучення: «одружуванці» (укр. варіант рос. слова «брачующиеся»), «подружній вік», «заплата аліментів», «злиденна матір», «злиденні діти», «заснаки неправдива заява», «зародження дитини», «дотермінове розірвання», «випадковий випадок», «виходить не на користь», «спільне порозуміння», «не звільняє від накладів на утримання», «законні заступники», «не мешкають вкупі», «потребують допомоги», «лікарська посвідка», «привласнюється прізвище», «приватні особи», «заряджування майном», «самотійно боронити свої права», «недоумні», «марнотратці», «опіка зникає», «місце осілості», «опікуна можна скинути з посади», «зловживання або важливі занедбаня», «не може правити за доказ» та інші терміни, які явно були непрофесійно перекладені на українську мову.[13 с.215] Цікавим було й те, що за дослідженнями Д.Ласса тогочасна молодь по-різному ставилася до інституту шлюбу і результати опитувань говорили самі за себе: серед опитаних тогочасних одеських студентів 63,3% чоловіків і 57,7% жінок жили у громадянському шлюбі, 20,2% студентів і 10,6% студенток проживали у церковному шлюбі, у так званому вільному відповідно – 16,5% та 31,10%. [12 с.140]. У 1936 р. у Києві було здійснено наступне українське видання цього Кодексу, але уже з дещо іншою назвою: «Кодекс законів про родину, опіку, шлюб та акти громадянського стану». Змінено було й окремі терміни та слова.

Кодекс, виданий у Києві у 1958 р., мав ще іншу назву: «Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану». У наступні роки після набрання чинності Кодексом УРСР 1926 р. сімейне право розвивалось у напрямку уніфікації норм шляхом видання загальносоюзних актів, обов'язкових для всіх республік СРСР. Такими актами були постанови Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів від 27 червня 1936 р. «Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги породіллям, встановлення державної допомоги багатодітним, розширення сітки пологових будинків, дитячих ясел і дитсадків, посилення кримінального покарання за несплату аліментів і про деякі зміни в законодавстві про розлучення».[14 с.178] Закон від 27 червня 1936 р. вперше ввів допомогу по багатодітності, затвердив план розширення мережі дитячих виховних закладів, встановив кримінальну відповідальність за відмову в прийомі на роботу вагітних жінок, за несплату аліментів на дітей, ввів підвищені декретні відпустки по вагітності і пологах.

Велика Вітчизняна війна внесла свої корективи в цивільне життя, у зв'язку з чим були внесені зміни до шлюбно-сімейного законодавства, зокрема щодо положень про шлюб і розлучення, щодо позашлюбних дітей. Так, Указ від 8 липня 1944 р. становив собою складний законодавчий акт, що містив дві групи заходів - соціальні і правові. Соціальні заходи передбачали посилення матеріальної допомоги держави багатодітним сім'ям (при народженні другої і кожної наступної дитини), встановлювалися почесне звання «Мати-героїня» (10 дітей), орден «Материнської слави» (7-9 дітей), «Медаль материнства» (5-6 дітей).

Указ вирішив найбільш спірне питання - про форму шлюбу: «Тільки зареєстрований шлюб породжує права і обов'язки подружжя». Також вирішено в Указі питання про розірвання шлюбу - тільки в судовому порядку. Указ анулював будь-який правовий зв'язок позашлюбної дитини з батьком, зберігши його тільки по лінії матері, а також вперше провівши межу між дітьми шлюбними і позашлюбними, скасувавши правило, яке існувало раніше, що одинока мати може звертатися до суду щодо встановлення батьківства і стягнення аліментів на позашлюбну дитину. [13 с. 243] Встановлювалося що при реєстрації народження позашлюбної дитини вона записується на прізвище матері з присвоєнням їй імені та по батькові за вказівкою матері. Прийняття Указу від 8 липня 1944 р. зумовило значну кодифікаційну роботу в Україні. Зокрема, 15 вересня 1945 р. Президія Верховної Ради України прийняла Указ, який вніс численні зміни до Кодексу України 1926 р. Було виключено вказівку на право подружжя брати при вступі в шлюб з'єднане прізвище, також встановлювалося правило, за яким для збереження після розлучення шлюбного прізвища згоди другого з подружжя не потребувалося. Важливе значення також мав Указ Президії Верховної Ради України від 7 квітня 1951 р., який розширив коло (від 3 до 10) взаємно аліментованих осіб з числа родичів.

Десталінізація позначилася на сфері сімейно-шлюбних відносин скасуванням 1953 р. норми про заборону шлюбів між громадянами СРСР та іноземцями. Того ж року ВР УРСР внесла зміни до Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УРСР (1926 р.), які передбачали обов'язок батьків утримувати своїх дітей до повноліття. Прийнятий відповідно до Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про шлюб і сім'ю (1968 р.) новий Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР (20 червня 1969 р.) був спрямований на зміцнення сім'ї та охорону інтересів матері та дитини (з численними змінами та доповненнями діяв до 10 січня 2002 р.). Встановлювалися порядок (спільна письмова заява, пред'явлення документів, які посвідчують особу, перебіг відповідного строку після подання заяви з метою перевірки серйозності намірів тих, хто вступає у шлюб, тощо) і умови (взаємна згода, досягнення шлюбного віку, неперебування в іншому шлюбі, дієздатність, відсутність близької спорідненості) укладення шлюбу, дійсним визнавався тільки шлюб, укладений в органах РАЦС, а релігійний обряд одруження юридичної сили не мав; регулювалися особисті і майнові відносини (підтверджувалась спільність майна, надбаного подружжям під час шлюбу, рівність права володіння, користування і розпорядження цим майном) між подружжям (батьками і дітьми); визначалися основні обов'язки батьків щодо виховання дітей (підкування про їх здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, підготовку їх до праці), порядок усиновлення (удочеріння), опіки і піклування; встановлювалися порядок і умови припинення шлюбу. [9]

Отож, періодичні зміни в правовій базі шлюбно-сімейних відносин СРСР (з ідентичністю і в УРСР) носили чітко регламентований характер взаємодії ідеологічної і партійної доктрини формування соціалістичної сім'ї і побуту, а також процесу розвитку сімейно-побутових відносин. Ми спостерігаємо своєрідні подвійні стандарти радянської сімейної системи. З одного боку радянська система контролю за приватним життям населення, в тому числі і сімейним, призвела до своєрідного відчуття повернення до «старих добрих дідівських часів» з моралізаторськими правилами, які супроводжувалися заборонами абортів (до періоду «відлиги»), обмеженням розлучень, невизнанням незареєстрованих шлюбів, підвищенням уваги до «морального обличчя радянського громадянина» при призначенні на «відповідальні» посади, втручанням громадськості у сімейні справи та багато іншого, що вписувалося у загальну лінію уявлень про «порядку радянської сім'ю». З іншого боку, навпаки, традиційна сімейна мораль грубо нищилася – і тоді символом епохи ставав донощик на власних батьків Павлик Морозов, а принципи приватного сімейного життя відверто ставали посміховищем: дружин змушували відмовлятися від чоловіків, дітей – від батьків, з'явилися терміни «члени сімей зрадників батьківщини», «соціально небезпечні діти» і багато іншого. Цілі покоління як в СРСР, так і в Україні виявилися маргінальними, втративши одну систему історичних, культурних орієнтирів і не придбавши натомість іншої.

Джерела та література

1. Боряк О. Повсякденне життя сільського населення України в період окупації під час Другої світової війни / О. Боряк // Архіви України. – 2005. – № 1-3 (256). – С. 450-469.
2. Васильчук Г. В. Вивчення «радянської повсякденності» 20-30-х років сучасними російськими істориками: проблеми теорії та методології дослідження / Г.В. Васильчук // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 275-280.
3. Вишневецький А.Г. Эволюция семьи и семейная политика в СССР / А. Вишневецький. М.: Наука 1992. – 140с.
4. Вільшанська О. Повсякденне життя міст України кін. XIX – поч. XX ст.: європейські впливи та українські національні особливості / О. вільшанська НАН України, Інститут історії України. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2009. – 172 с.
5. Волков А.Г. Семья - объект демографии / А. Волков. – М., 1986. – 368с.
6. Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напрямку / В. Головка // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: міжвід. зб. наук. пр. / Ін-т історії України НАН України. – К., 2007. – Вип. 17. – С. 87-101.
7. Демографическая модернизация России 1900-2000. Под ред. А.Вишневецкого. М.: Новое издательство, 2006. – 608с.

8. Журженко Т. Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине / Т. Журженко Харьков, 2001. – 246с.
9. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР від 20.06.1969
10. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти / О. Коляструк. – Х., 2008. – 122 с.
11. Куделко С. М. История повседневности в контексте исторического краеведения / С.М. Куделко // Эпоха. Культуры. Люди (История повседневности и культурная история Германии и Советского Союза. 1920–1950-е годы). – Х., 2004. – С. 144–149.
12. Ласс Д. Современное студенчество М. – Л., 1928. – 216с.
13. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / З. В. Ромовська. – К., 2009. – 432 с.
14. Сімейне право України : підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. — 3-тє вид., переробл. і допов. — К., 2011. — 264 с
15. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема / О. Удод // Доба. – 2002. – № 3. – С. 6–18;
16. Hareven T. The Family is Process : The Historical Study of the Family Circle // Journal of Social History . 1974 . № 7 . P. 95-97.

УДК 316.4.063.7:316.343.725:94(477)

С. Білан

РЕПРЕСІЇ СТАЛІНСЬКОГО РЕЖИМУ ПРОТИ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ АГРАРНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ

У статті висвітлено ставлення радянської влади до представників національної аграрної наукової школи та основні аспекти їх взаємостосунків в 30-х рр. ХХ ст. Визначено основні причини, регіональні особливості та масштаби розгортання масових репресій проти людей науки в 1930-х рр. Аналізуються заходи більшовиків, які шляхом широкомасштабних репресій, переслідувань, утисків та дискримінацій на свій розсуд конструювали наукову спільноту, знищуючи тих, кого вважали "ворогами народу" та "соціально чужими елементами" у тоталітарній державі.

Ключові слова: тоталітарна держава, репресивно-каральна політика, фахівці-аграрники, аграрна наукова школа.

The article highlights the attitude of the Soviet government to the representatives of the national agricultural research schools and the main aspects of their relations in the 30s XX century. The main reasons for regional characteristics and the extent of deployment of mass repression against the people of scientific work in the 1930s. Analyzed measures of the Bolsheviks, by large-scale repression, persecution, harassment and discrimination at its discretion constructed scientific community, destroying those considered "enemies of the people" and "socially alien elements" in a totalitarian state.

Keywords: totalitarian state repressive-punitive policy specialists' farmers, agricultural science school.

Зі становленням незалежності України перед історичною наукою постало завдання заповнити істотні прогалини, що мають місце у дослідженні історії нашої держави, однією з яких залишаються взаємини українського суспільства та політичних структур радянської влади. Вивчення проблем 1930-х рр., передусім становища представників вітчизняної наукової школи, в тому числі й аграрної, в контексті перегляду усталених цінностей, відмови від ідеологічних догм – як ніколи актуалізується на сьогоднішній день. На даному етапі розвитку України дане питання постало не випадково, адже саме наукова інтелігенція знаходилась і продовжує залишатись в авангарді суспільної модернізації, забезпечуючи збалансований розвиток в усіх сферах суспільного життя.

Більшовики, здійснивши жовтневий переворот, обіцяли політичні свободи, але не змогли подолати доктринальних ідеологічних принципів, тому замість реальної демократії у суспільстві з'явилась "радянська демократія", а ідеали соціальної рівності були замінені концепцією "пролетарської диктатури", яка насправді стала диктатурою комуністичної партії.

Численна історіографія проблеми, зокрема праці І. Біласа, С. Білоконя, В. Васильєва, В. Даниленка, М. Івницького, Г. Касьянова, С. Кульчицького, С. Ляковської, Ю. Шаповала та ін. свідчать про те, що в останні роки чимало зроблено для об'єктивного висвітлення репресивної складової "соціалістичної реконструкції" українського села. Однак, не зважаючи на досягнення вітчизняної та зарубіжної історіографії, залишається ряд аспектів проблеми, що вимагають окремого дослідження. Зокрема, визначення причин розгортання репресій проти представників української аграрної наукової школи 1930-х рр. та масштабів їх поширення, показові репресивні кампанії по боротьбі зі шкідництвом в галузі сільського господарства республіки, що стали складовою "великої чистки" фахівців-аграрників та працівників аграрної наукової сфери України, висвітлення яких і є метою даної публікації.

Монопартійна політична система, яка остаточно утвердилася в СРСР на початку 20-х рр., започаткувала створення тотальної системи політично-ідеологічного контролю за розвитком українського суспільства, в якій партійні та радянські органи становили єдине функціональне ціле, унеможлижуючи плюралізм думок та розмаїття наукової творчості. Зрозуміло, що суперечливе переплетення матеріальних, моральних, ідеологічних і каральних заходів, застосованих партією щодо представників української наукової школи впродовж 1920–1930-х рр. не могли не позначитися на її загальних підсумках, в тому числі й в галузі аграрної наукової школи.

У перший період існування радянської влади в сільськогосподарських наукових установах працювали вчені старої генерації. У дореволюційний період в Україні діяли 63 дослідні установи, в тому числі 18 дослідних станцій, 12 контрольно-наслідних станцій і 33 дослідні поля [7, с. 43]. Жодного сільськогосподарського науково-дослідного інституту в Україні не було.

Значу роль у розвитку аграрної науки і дослідної справи відіграв заснований у 1919 р. Комітет сільськогосподарських наук України, в якому згуртувалися вчені агрономи й дослідники ґрунтознавства. Комітет сільськогосподарських наук організував 25 дослідних агрономічних станцій, кілька заповідників – цінних зразків української природи, серед яких славетні "Чаплі", дослідні станції нових порід овець і свиней, надморські станції перелітних птахів, заповідники цилінричних степів Старобільщини та Надзів'я, а також два сільськогосподарські науково-дослідні інститути, які діяли до 1928 р. З 1928 до 1932 р. в Україні вже було організовано понад 30 науково-дослідних установ, більшість з яких становили інститути [7, с. 44], з діяльності яких фактично і починається історія наукових установ і організацій в Україні.

Уже на початку 1920-х рр. серед учених-аграрників СРСР, в тому числі й УСРР, визначилося два протилежні наукові напрями щодо шляхів організації сільськогосподарського виробництва та розвитку сільського господарства в Україні.

Перший науковий напрям представляв О. Шліхтер та його численні послідовники. За його активної участі була підготовлена та 19 лютого 1919 р. видана спеціальна постанова ЦК ВКП(б) "Про продрозверстку в Україні", оскільки саме йому належить ідея введення хлібної монополії та продовольчої розверстки [10, с. 407]. Будучи народним комісаром землеробства УРСР впродовж 1927–1929 рр. та очоливши в 1930 р. Інститут соціалістичної перебудови сільського господарства, О. Шліхтер надовго визначив підходи до вирішення аграрно-селянського питання в Україні. Відповідно до сталінських настанов він доводив, що в рамках дрібного селянського господарства не можна впроваджувати складну техніку, провести комплекс запланованих робіт, організувати наукову систему сівозмін, підвищити рівень інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, вдосконалити систему організації праці та підвищити продуктивність сільського господарства. На його думку необхідно було якнайшвидше провести соціалістичне усупільнення індивідуального селянського господарства шляхом впровадження насильницьких методів колективізації та введення високих розмірів державних замовлень на сільськогосподарську продукцію. При цьому він виступав за будівництво великих колгоспів, утворення міжселищних виробничих одиниць сільськогосподарського типу, організацію аграрно-індустріальних комбінатів [11, с. 614].

Другий напрям аграрної наукової школи представляла група послідовників М. Кондратьєва – О. Чайнова, які ніколи не були прихильниками ідеї колективізації та орієнтувалися на розвиток і зміцнення трудових селянських господарств на базі хуторів. Сільськогосподарську кооперацію вони не розглядали як передумову усупільнення сільськогосподарського виробництва, а вважали її однією із форм вертикальної концентрації сільського господарства, яку комуні, ТСОЗи, сільськогосподарські артілі, колгоспи і радгоспи повинні лише доповнювати, а не протистояти їй. О. Чайнов вважав за важливе і доцільне розвивати такі форми кооперації, як закупівельну, кредитну, збутову та по переробці молока, овочів, фруктів тощо. Водночас, він застерігав від захоплення дуже великими господарствами і розробив та обґрунтував теорію "оптимальних розмірів сільськогосподарських